

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ תשפ"א, 2021
מספר השאלון: 011281
שם התלמיד/ה: _____

עברית: הבנה, הבעה ולשון

הוראות לנבחן

- שים לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות. יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.
- א. משך הבחינה: שלוש שעות.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני חלקים.
- חלק ראשון — הבנה והבעה — 50 נקודות
- חלק שני — לשון — 50 נקודות
- פרק א: שם המספר, אותיות השימוש ומילות היחס
- פרק ב: תחביר / פרק ג: מערכת הצורות — יש לבחור באחד הפרקים
- סך הכול — 100 נקודות
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: דף עזר לנבחן (נספח 2).
- ד. הוראה מיוחדת: יש לענות על השאלות בגוף שאלון זה לפי ההוראות.
- שים לב: בסוף הבחינה מצורפים דפי טיוטה לשימושך. אין להוסיף דפים אחרים למחברת הבחינה.
- ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.
- נספחים: נספח 1 — מאמרים; נספח 2 — דף עזר לנבחן.
- הנחיות מיוחדות למועד זה: בפרק ב (תחביר) ובפרק ג (מערכת הצורות) חמש שאלות בכל פרק, לכל שאלה — 12 נקודות. "שים לב: תוכל לענות, באופן מלא או חלקי, על כל השאלות בפרק זה, אך מספר הנקודות שתוכל לצבור בפרק לא יעלה על 40 נקודות."

בהצלחה!

השאלות

חלק ראשון — הבנה והבעה

(50 נקודות)

קרא את המאמרים 1-3 שבנספח 1 המצורף, וענה על כל השאלות 1-6 שלפניך.

הקפד על כתב ברור, על כתיב נכון, על כללי הדקדוק ועל פיסוק הגיוני.

(נספח 1 — מאמרים: לפניך שלושה מאמרים. קרא אותם, וענה על השאלות בשאלון המחברת המצורף.)

1. (3 נקודות)

מהו הנושא המשותף לשלושת המאמרים שקראת? הקף את התשובה הנכונה. (3 נקודות)

(1) החלפת כינוי הגוף הניטרלי בעברית ללשון נקבה

(2) ההבחנה המגדרית בשפה העברית

(3) תרומתה של התנועה הפמיניסטית לעברית

(4) שינויים מכוונים הפוגעים בהתפתחות העברית

2. (7 נקודות)

א. כותב מאמר 1, יהודה איזנברג, מפרט במאמרו את הדרכים לקידום שפה שוויונית, שבהן משרד החינוך מציע לפנות לתלמידים.

לשם מה מפרט איזנברג במאמרו את הדרכים האלה? הקף את התשובה הנכונה. (3 נקודות)

(1) כדי להצדיק את עמדת התנועה הפמיניסטית.

(2) כדי להשוות אותן לדרכים שהוא מציע.

(3) כדי לפסול אותן ולחזק את עמדתו.

(4) כדי לבחור מהן את הדרך הטובה ביותר.

ב. ציין הבדל אחד בין הדרכים שהציע משרד החינוך לקידום שפה שוויונית בעברית (על פי מאמר 1) ובין הדרכים לקידום שפה שוויונית בשפות אחרות במדינות כמו שוודיה וספרד (על פי מאמר 2, פסקה ח). (4 נקודות)

3. (9 נקודות)

א. שני המאמרים 1 ו-2 שקראת הם מאמרי עמדה, ובהם כל כותב מתייחס לטענות נגד של אחרים. ציין בנוגע לכל מאמר מי הם "האחרים" שהכותב מתייחס לטענותיהם. (4 נקודות)

מאמר 1: _____

מאמר 2: _____

ב. נסח את טענת הנגד של "האחרים" הנזכרים במאמר 1. (5 נקודות)

4. (6 נקודות)

לפניך ציטוט מפסקה ד במאמר 1: "השימוש בלשון רבים מקהה את תחושת האפליה לעומת השימוש בלשון יחיד בצורת זכר".
מה עשויה להיות דעתה של כותבת מאמר 3, רונית גדיש, על משפט זה? הסבר את קביעתך, וצטט הוכחה מדבריה. (6 נקודות)

5. (5 נקודות)

לפניך קטע מכתבה שפורסמה בעיתון.
"משרד החינוך בוחן את האפשרות להפסיק את השימוש בלשון זכר יחיד בבחינות הבגרות, וחלופות שונות נבדקות. בחודשים האחרונים נערכו במשרד כמה דיונים בנושא. בצד תמיכה עקרונית במהלך נראה כי יש גם כמה גורמים בתוך המשרד אשר מתנגדים לו".
(מעובד על פי קשתי, א' (21/8/2020). הארץ. אוחר מ־ haaretz.co.il).
כתוב מה עשויה להיות דעתה של כותבת מאמר 2, דפנה איזנרייך, על כוונתו של משרד החינוך למצוא חלופה לשימוש בלשון זכר יחיד בבחינות הבגרות. נמק את קביעתך על פי מאמרה. (5 נקודות)

6. (20 נקודות)

מטלת כתיבה (20 נקודות)
השפה העברית מבחינה בין זכר לנקבה. כיום החברה מודעת יותר לשוויון בין המינים, ולכן עולה הדרישה לפעול באופן מכוון למען שפה שוויונית יותר. השנה ביום העברית התעורר דיון ציבורי בדרישה זאת. כתוב סקירה ובה תציג את העמדות השונות בנוגע לדרישה לפעול באופן מכוון למען שפה שוויונית יותר, וכן תציג את הנימוקים לעמדות האלה. התבסס על מאמרים 2 ו-3 בלבד.
הקפד על דרכי מסירה מקובלות ועל אזכור מקורות המידע בגוף הסקירה ובסופה (ביבליוגרפיה).
כתוב בהיקף של 100–200 מילים. השתמש בעמוד זה לכתיבת טיוטה, ואת הסקירה כתוב בעמודים 7–8.

חלק שני — לשון

(50 נקודות)

בחלק זה שלושה פרקים. עליך לענות על שני פרקים: על פרק א — חובה, ועל אחד מן הפרקים ב–ג.

פרק א: שם המספר ואותיות השימוש — חובה (10 נקודות)

בפרק זה ענה על שאלה 7.

לפניך שני פרקים: פרק ב — תחביר, פרק ג — מערכת הצורות.

בחר בפרק שלמדת: בפרק ב — תחביר או בפרק ג — מערכת הצורות.

בפרק שבחרת ענה על השאלות לפי ההוראות.

ציין את שם הפרק שבחרת: _____

פרק ב: תחביר (40 נקודות)

בפרק זה חמש שאלות, 8–12 (לכל שאלה — 12 נקודות).

שים לב: תוכל לענות, באופן מלא או חלקי, על כל השאלות בפרק זה, אך מספר הנקודות שתוכל לצבור בפרק לא יעלה על 40 נקודות.

פרק ג: מערכת הצורות (40 נקודות)

בפרק זה חמש שאלות, 13–17 (לכל שאלה — 12 נקודות).

שים לב: תוכל לענות, באופן מלא או חלקי, על כל השאלות בפרק זה, אך מספר הנקודות שתוכל לצבור בפרק לא יעלה על 40 נקודות.

שם המספר ואותיות השימוש

7. (10 נקודות)

לפניך משפטים ובהם מספרים מודגשים וכן אפשרויות להגיית שם המספר. כתוב במילים את המספרים המודגשים (אין צורך לנקד), והקף את הצורה הנכונה מבין האפשרויות להגיית שם המספר.

עברית במספרים

- בשנת אלפיים וְשֵׁתִים עָשָׂרָה / וְשֵׁתִים עָשָׂרָה הכריזה ממשלת ישראל כי בכל שנה, בכ"א בטבת, יום הולדתו של אליעזר בן־יהודה, יצוין יום הלשון העברית. השנה צוין יום הולדתו ה־163 של בן־יהודה ב־5 _____ בינואר.
- אֶחָד/אֶחָד המפעלים החשובים של אליעזר בן־יהודה היה כתיבת מילון ללשון העברית, אולם הוא הספיק לפני מותו לערוך רק את 7 _____ הכרכים הראשונים של המילון.
- מספר הכרכים במילון בן־יהודה גדול כמעט פי 3 _____ ממספר הכרכים במילון אבן־שושן (2003).
- אחת השאלות הנפוצות ביותר המופנות אל האקדמיה ללשון העברית היא "כמה מילים יש בעברית?", והתשובה על כך היא שיש בעברית בערך 45,000 _____ מילים.
- בגיליון מספר 66 _____ של "אָקָדֶם", ידיעון האקדמיה ללשון העברית, התפרסמו החלופות העבריות ל אַרְבַּעַת/אַרְבַּע המילים האלה: "אַפֶּטֶר", "גִּימָר", "פִּיִּיק נִיז", "פּוֹדֶקְאָט". החלופות הן חֶפְשׁוֹן, מִשְׁחָקָן, חֶדְשׁוֹת כָּזָב, הֶסֶכֶת.
- בסקר שנערך לכבוד יום הלשון העברית פורסם כי 72 אחוזים מן הישראלים מדברים עברית ברמה טובה מאוד, 13 אחוזים ברמה טובה, שְׂמוֹנָה/שְׂמוֹנָה אחוזים מהם מדברים עברית ברמה בינונית, והשאר מדברים ברמה נמוכה או אינם יודעים לדבר עברית כלל.

תחביר

8. (12 נקודות)

א. לפניך משפט.

הדרישה שהאקדמיה ללשון העברית תפעל לשוויון מגדרי של העברית נובעת מן ההנחה שכאשר יתקיים בשפה שוויון מגדרי, תחול התקדמות במקומן של הנשים בחברה.

(1) ציין את הסוג התחבירי של המשפט. _____

(2) אם המשפט מורכב, תחם את הפסוקיות, וציין את התפקיד התחבירי של כל פסוקית; אם המשפט הוא משפט איחוי, תחם את איבריו.

ב. לפניך משפט פשוט.

מפאת הסתמיות של לשון הזכר כל מצוות התנ"ך מנוסחות בלשון זו.

נתח את המשפט: ציין מעל המשפט את התפקידים התחביריים של המילים בו.

9. (12 נקודות)

לפניך שלושה משפטים.

I. מטעמי פמיניזם לשוני החלו הדוברים להדגיש את עניין המגדר בשימושי הלשון השונים.

II. בתהליך מהיר למדי הולכת ואובדת הרגשת הסתמיות בצורות הרבים.

III. אחת הדרכים לקידום שוויון מגדרי היא שימוש בשפה שוויונית.

א. (1) מתח קו מתחת לכל הנושאים במשפטים.

(2) ציין את מספר המשפט שהנשוא בו יוצא דופן מבחינת הסוג. _____

(3) מהו סוגו של הנשוא היוצא דופן? _____

ב. לפניך שני משפטים, ובהם חלקים כוללים.

I. הפנייה לנשים בלשון זכר צורמת, מקוממת ומעוררת הרגשה של זלזול ושל הדרה.

II. בסופו של דבר הפנייה בלשון זכר פוגעת במסר ובחווייה הרגשית שהמוענים מבקשים ליצור.

מתח קו מתחת לכל אחד מן החלקים הכוללים במשפטים I ו-II, וציין מעל לכל חלק כולל את התפקיד התחבירי שלו במשפט.

ג. לפניך שני משפטים, ובכל אחד מהם מילה מסומנת בקו.

I. נוסח הפנייה חשוב כמובן לא רק מבחינה סמלית, אלא גם מבחינה מעשית.

II. מובן שנוסח הפנייה חשוב לא רק מבחינה סמלית, אלא גם מבחינה מעשית.

(1) מבין שתי המילים המסומנות בקו הקף את המילה שהתפקיד התחבירי שלה הוא הסגר.

(2) הסבר את תפקידו של ההסגר במשפט.

10. (12 נקודות)

א. לפניך שלושה משפטים מורכבים שנתחמו בהם פסוקיות. (הפסוקית התחומה מסומנת בסוגריים

מרובעים; בשאלון – במסגרת.)

I. [אילו יכולנו לתכנן את השפה], בוודאי היינו מוותרים על המין הדקדוקי של שם המספר ושל

שמות עצם שהמין שלהם הוא דקדוקי בלבד.

II. נשים נאלצות לתהות [אם הפנייה מיועדת גם להן].

III. תישאר לנו שפה עילגת, [אם יימנעו הכותבים משימוש בצורות המבחינות בין זכר לנקבה].

(1) ציין את מספרו של המשפט שהפסוקית התחומה בו אינה פסוקית תנאי. _____

(2) ציין את התפקיד התחבירי של הפסוקית במשפט שאת מספרו ציינת. _____

ב. לפניך משפט.

אם נשתמש בצורות נקבה גם בפנייה לגברים, נדגיש את ההדרה.

כתוב מחדש את המשפט: המר את מילת השעבוד "אם" במילת השעבוד "אילו", ושנה את המשפט בהתאם.

ג. לפניך משפט.

המתנגדים לפנייה בגוף שני רבים, שפונה לגברים ולנשים יחד, טוענים שפנייה כזאת אינה אישית מספיק, אבל בעיני רבים היא עדיפה על פני הפנייה בגוף שני יחיד, שמדירה חצי מהאוכלוסייה. כתוב על פי משפט זה שלושה משפטים פשוטים, שבכל אחד מהם הנושא התחבירי יהיה הפנייה בגוף שני רבים. השמט מידע על פי הצורך.

(1) _____

(2) _____

(3) _____

11. (12 נקודות)

לפניך ארבעה משפטים, ובכל אחד מהם יש תמורה.

- I. לפי האקדמיה ללשון העברית, המוסד העליון למדע הלשון העברית, צורת הזכר יפה גם לנקבה.
- II. הארגונים הבין-לאומיים — האו"ם והפרלמנט האירופי — פועלים לקידום שימוש בשפה שוויונית.
- III. ההצעה השלישית היא שימוש בשתי דרכי הפנייה — בזכר ובנקבה גם יחד.
- IV. האפליה הנחקרת ביותר בשנים האחרונות היא האפליה המגדרית, בייחוד האפליה המגדרית בתחום התעסוקה.

א. מתח קו מתחת לכל תמורה בכל אחד מן המשפטים.

ב. השלם את הטבלה שלפניך: כתוב את המילה/המילים שהתמורה ממירה בכל אחד מן המשפטים, וציין את התפקיד התחבירי שלהן.

המשפט	המילה/המילים שהתמורה ממירה	התפקיד התחבירי של המילה/המילים שהתמורה ממירה
משפט I		
משפט II		
משפט III		
משפט IV		

ג. באיזה מן המשפטים I–IV התמורה היא תמורה מצמצמת? הסבר את קביעתך.

ד. על פי משפט I, נסח משפט שמני מן התמורה ומן המילה/המילים שהיא ממירה.

12. (12 נקודות)

א. לפניך שני משפטים, ובהם צורות בינוני מסומנות בקו.

I. גם חולים וגם חולות מאושפזים בבתי חולים.

II. צורת הכתיבה "שמור/שמרי" פסולה משום שהיא גורמת לכתיבה מעורפלת ומבלבלת.

השלם את הטבלה שלפניך: ציין את חלק הדיבור ואת התפקיד התחבירי של כל אחת מצורות הבינוני המסומנות בקו במשפטים.

המילה	חלק הדיבור	התפקיד התחבירי
חולים		
מאושפזים		
מעורפלת ומבלבלת		

ב. לפניך שני משפטים.

I. חוק שוויון ההזדמנויות מכיר בהשפעה של השפה על המציאות, ולכן הוא מחייב ניסוח שוויוני של מודעות "דרושים/דרושות". _____

II. כל האמצעים הלשוניים כשרים גם אם הם מצעידים את העברית בדרך אחרת. _____

(1) ציין ליד כל משפט את הסוג התחבירי שלו.

(2) ציין את הקשר הלוגי בכל אחד מן המשפטים, והעתק מכל משפט את מילת/מילות הקישור המציינות את הקשר הלוגי.

משפט I — הקשר הלוגי: _____

מילת/מילות הקישור המציינות את הקשר הלוגי: _____

משפט II — הקשר הלוגי: _____

מילת/מילות הקישור המציינות את הקשר הלוגי: _____

ג. לפניך משפט.

התמרורים המנוסחים בלשון זכר פונים גם לנשים.

המר את המשפט במשפט מורכב בעל פסוקית ויתור.

מערכת הצורות

13. (12 נקודות)

לפניך קטע ובו מילים מודגשות.

האי־התאמה בין צורת הפנייה ובין המגדר שלנו צורמת, מקומֶמֶת ומְעוֹרֶרֶת הרגשה של זלזול והֶדְרָה, הִמְהוּה מחסום של ממש בדרך לשוויון מגדרי. כללים הגורמים להדרת אנשים דינם לְהִשְׁתַּנּוֹת. השפה משקפת את פני החברה ומְכַוֶּנֶת אותם. בשביל מי שרוצות ורוצים לכוון חברה שוויונית ומְכִילָה, כל האמצעים הלשוניים כשרים, לכן בלשון הִפְתוּכָה נוצרות דרכי הבעה חדשות.

א. לפניך טבלה ובה מילים מן הקטע. ציין את השורש ואת הבניין של כל מילה.

המילה	השורש	הבניין
מהנה		
להשתנות		
רוצות		
מכילה		
כתובה		

ב. שלושת הפעלים: מְכַנְנֵת, מְקַמֶּמֶת, מְעוֹרְרֵת שבקטע, נוטים באותו הבניין ובאותה הגזרה.

- (1) כתוב פועל הבנוי מאותו השורש, הגוף והזמן של הפועל מְכַנְנֵת, אך נוטה בבניין הפעיל. _____
- (2) כתוב פועל הבנוי מאותו השורש, הגוף והזמן של הפועל מְקַמֶּמֶת, אך נוטה בבניין קל. _____
- (3) כתוב פועל הבנוי מאותו השורש, הבניין, הגוף והזמן של הפועל מְעוֹרְרֵת, אך נוטה על דרך גזרת השלמים. _____

ג. (1) ציין את השורש של המילה הַדְרָה. _____

(2) ציין את המשקל של המילה הַדְרָה. _____

(3) מבין המילים שלפניך הקף את המילה מגזרת השלמים הנוטה באותו המשקל של המילה הַדְרָה. תְּקַנָּה, הַתְּמַדָּה, הַתְּרָה, פְּלִכְלָה

14. (12 נקודות)

א. לפניך משפט ובו מילים מודגשות.

נִכְחָתִי בכינוס בנושא כתיבה שוויונית, ונִזְכָּחְתִּי לדעת כי כתיבה שוויונית משפרת את מעמדן של הנשים, אף כי כמה מן המשתתפים טענו שאי אפשר לְהוֹכִיחַ זאת.

(1) מבין המילים המודגשות הקף את המילה היוצאת דופן מבחינת השורש שלה.

(2) ציין את השורש של המילה היוצאת דופן. _____

(3) ציין את השורש המשותף למילים האחרות. _____

(4) ציין את הבניין של כל אחד מן הפעלים.

נִכְחָתִי _____ נִזְכָּחְתִּי _____ לְהוֹכִיחַ _____

ב. בטבלה שלפניך שני משפטים, ובהם מילים מודגשות. השלם את הטבלה.

המילה	חלק הדיבור	השורש	המשקל / הבניין
התנהגותו של אדם מְעִידָה על אופיו.			
אפילו מְעִידָה קלה עלולה להיות מסוכנת לאנשים מבוגרים.			

ג. לפניך קטע ובו מילים מודגשות.

מה נָשִׁיב לאלה אשר בָּאִים אל האקדמיה ללשון העברית ודורשים שהיא תיתן פתרון לשוני למי שאינם יכולים או אינם מְעַנִּינִים להגדיר את המגדר שלהם? הרי בעברית אין דרך לְהַמְנֵעַ מציון המין.

(1) ציין את השורש ואת הגוף של כל אחד מן הפעלים שלפניך.

נָשִׁיב השורש: _____ הגוף: _____

בָּאִים השורש: _____ הגוף: _____

(2) ציין את הבניין של הפועל מְעַנִּינִים.

(3) הקף את צורת העתיד של שם הפועל לְהַמְנֵעַ בגוף מדבר.

יָמַנְע, אָמַנְע, אָמַנְע, הָמַנְע

15. (12 נקודות)

לפניך קטע ובו מילים מודגשות.

בלשון העברית אין פְּנוּי גוף נטול מין דקדוקי, וכל מְצוֹת התנ"ך מנוסחות בלשון זכר. גם בימינו הפְּנִיָּה: "אל תוֹצִיא ראש וידיים מבעד לחלון" היא פנייה לנשים ולגברים. על פי המְצוֹי בלשון המקרא, יש צורות רבים לזכר ולנקבה. בניסוח מְשִׁימָה לתלמידים השימוש בלשון רבים מקהה את תְּחוּשָׁת האֲפֻלָּה, למשל "למדנו את המושג דימוי, נעבור לְדִיוֹן במושג מטפורה".

א. לפניך רשימת מילים מן הקטע ולאחריה טבלה. מיינ את המילים שברשימה בטבלה לפי הגזרה.

פְּנוּי, מְצוֹת, פְּנִיָּה, תוֹצִיא, מְצוֹי, אֲפֻלָּה

גזרת נחי ל"א	גזרת נחי ל"י/ה

ב. (1) ציין את הגזרה המשותפת לשתי המילים תְּחוּשָׁה ומְשִׁימָה המודגשות בקטע. _____

(2) מבין המילים שלפניך הקף את המילה שמשקלה זהה למשקל של המילה מְשִׁימָה המודגשת בקטע.

מְדִינָה, מְרִידָה, מְעִילָה, מְדִידָה

(3) מבין המילים שלפניך הקף את המילה שמשקלה שונה מן המשקל של המילה תְּחוּשָׁה המודגשת

בקטע.

תְּלוּנָה, תְּפוסָה, תְּפוצָה, תְּעוּדָה

ג. המילים פְּנִיָּה, המודגשות בקטע נוטות במשקלי שמות הפעולה.

(1) ציין את הבניין של כל אחת מהן: פְּנִיָּה _____, פְּנִיָּה _____.

(2) לעיתים שם הפעולה אינו נוטה באותו הבניין של הפועל שאת פעולתו הוא מתאר. השלם את המשפט שלפניך.

המילה דִּיוֹן נוטה במשקל שם הפעולה של בניין _____, אולם היא מתארת פעולה של פעלים בבניין _____.

(3) מבין הזוגות שלפניך הקף את שני הזוגות שגם בהם הבניין של שם הפעולה אינו זהה לבניין של הפועל.

הִגֵּר — הִגִּירָה, נָתַק — הִנְתִּיקוֹת, הִבִּין — הִבְנִיָּה, כָּבַשׁ — כָּבוּשׁ

16. (12 נקודות)

א. לפניך רשימת מילים בצורת נקבה.

רְפֻזָּה, מְדִרְיָה, אֶלּוּפָה, סְפָרִית, שְׁדֵרְנִית, עוֹרֶכֶת

(1) ציין מעל כל אחת מן המילים שברשימה את המשקל של צורת הזכר.

(2) על פי רשימת המילים, ציין שלושה צורני נקבה שונים. _____

(3) העתק מן הרשימה שתי מילים בצורות הבינוני. _____

(4) הסבר במה שונה דרך התצורה של המילה פְּסִנְתָּרֶן מדרך התצורה של צורות הזכר של המילים ברשימה.

ב. לפניך שני משפטים, ובכל אחד מהם מודגש פועל.

ציין ליד כל משפט את תפקיד האות נו"ן בפועל המודגש.

(1) לשון המקרא המאוחרת נִטְרָלָה את ההבדלים בין המינים בצורות הרבים. _____

(2) הדלת נִטְרָקָה בחוזקה. _____

ג. לפניך שני משפטים, ובכל אחד מהם מודגשות שתי מילים. בכל משפט הקף את המילה המתאימה למשמעות המשפט.

(1) הרעיון של כתיבה מגדרית אינו נִרְאָה / נִרְאָה מופרך כיום.

(2) ארגוני הנשים מִחֹזֵ / מִחֹזֵאוֹ על ההחלטה החדשה.

17. (12 נקודות)

א. לפניך קטע ובו מודגשות מילים שמופיעה בהן האות תי"ו.

אילו היינו מְתַכַּנְנִים את השפה, בוודאי היינו מוֹתְרִים על התוֹפְעָה של מין דקדוקי בשם המספר ובשמות עצם שאין להם מין ביולוגי. אבל העֲבָרִית, כמו כל השפות הִטְבְּעִיּוֹת בעולם, מְתַפְתַּחַת מתוך שלבים מוקדמים שלה, לפי חֲקִיּוֹת פְּנִימִית שירשו הדוברים מהוריהם.

(1) מבין המילים המודגשות העתק שתי מילים שהאות תי"ו בהן היא שורשית, והקף בכל מילה שהעתקת את התי"ו השורשית. _____

(2) מבין המילים המודגשות העתק שם עצם שהאות תי"ו בו היא מוספית של המשקל. _____

(3) מבין המילים המודגשות העתק מילה שהאות תי"ו בה היא חלק מצורן הגזירה הסופי. _____

ב. בטבלה שלפניך שני משפטים, ובהם פעלים מודגשים. השלם את הטבלה (במקומות הלבנים בלבד).

הפעלים	השורש	הבניין	שם הפועל	שם הפעולה
שפות מתפתחות לפי חוקיות שִׁינְשׁוּ הדוברים שלהן.				(משבצת מושחרת)
יש קבוצות שלא יִרְשׁוּ לפנות לקהל של גברים ונשים בלשון זכר.				

ג. לפניך משפט, ובו שתי מילים מודגשות.

אי אפשר לְכַפּוֹת פְּתָרוֹן כִּזֶּה על הציבור.

(1) כתוב את שם הפעולה של שם הפועל לְכַפּוֹת. _____

(2) במשפט שלפניך הקף את המילה הנוטה באותו המשקל של המילה פְּתָרוֹן.

הניסיון ליצור שוויון מגדרי בשפה עלול להסתיים בכישלון.

ד. לפניך שני משפטים, ובכל אחד מהם מילה מודגשת.

• כדי שלא אחטא בלְשׁוֹנִי אני חייב לברר את העובדות.

• הדיון בשאלת העברית המגדרית אינו רק דיון לְשׁוֹנִי.

הקף את המילה שבה הצורן הסופי הוא צורן גזירה, ונמק את קביעתך.

נספח 1 – מאמרים

מאמר 1

מורים/ות יקרים/ות

יהודה איזנברג

- א בלשון העברית לכל חפץ, אדם או בעל חיים יש מין דקדוקי — או זכר או נקבה או שניהם, ואין כינוי גוף נטול מין דקדוקי, כמו it באנגלית. ומה עושים כשיש צורך לפנות לקבוצה שבה גם זכרים וגם נקבות? הלשון העברית פתרה את הבעיה הזאת פתרון טכני — משתמשים בצורת הזכר. צורת הזכר היא הצורה הלא-מסומנת⁽¹⁾, הצורה הבסיסית והיסודית.
- ב מסיבה זו כל מצוות התנ"ך מנוסחות בלשון זכר, והן מכוונות לזכר ולנקבה גם יחד. כך למשל, הציווי "כבד את אביך ואת אמך" אינו פונה רק לזכרים, אלא לכול. גם העברית המודרנית הלכה בדרך זו, וצורת הזכר בה מתייחסת הן לזכר הן לנקבה. כך למשל, הפנייה "אל תוציא ראש וידיים מבעד לחלון" היא פנייה לנשים ולגברים.
- ג התנועה הפמיניסטית⁽²⁾ החליטה לקדש מלחמה נגד השימוש בצורת הזכר כלשון פנייה לכול, אף על פי שצורה זו מתייחסת לשני המינים בשל היותה הצורה הלא-מסומנת.
- ד משרד החינוך מציע למורים סדרה של פתרונות ניסוח כדי שהפנייה לתלמידים תהיה שוויונית לזכר ולנקבה. במסמך מטעם משרד החינוך הוצעו שלוש דרכים אפשריות לניסוח פנייה מכלילה יותר לתלמידים, והדרך הראשונה, שלדברי משרד החינוך היא גם הטובה ביותר, היא שימוש בלשון רבים. מומלץ להשתמש בלשון רבים בשאלות ובמשימות לתלמידים. לפי משרד החינוך, "אף על פי שגם בלשון רבים יש הבחנה דקדוקית בין זכר לנקבה, יש הסכמה שהשימוש בלשון רבים מקהה את תחושת האפליה לעומת השימוש בלשון יחיד בצורת זכר". אך מה יקרה אם מורה ישאל (תשאל) במבחן שאלה כזו: "סכמו את המאמר", ושני תלמידים יסכמו את המאמר יחד? האם יוכל המורה לפסול את עבודת התלמידים משום שהם כתבו אותה יחד?
- ה האפשרות השנייה שהציע משרד החינוך היא לנקוט ככל האפשר פעלים בגוף ראשון ביחיד וברבים (שמרתי, שמרנו), ובגוף שלישי ברבים בעבר ובעתיד (שמרו, ישמרו) — שכן צורות אלה שוות לזכר ולנקבה. לדוגמה: "למדנו (ולא למדתם או למדתן) את המושג דימוי, נעבור עתה לדיון במושג מטפורה". אך איזו שפה דלה תישאר לנו אם הכותב ייאלץ להימנע משימוש בצורות שיש בהן הבחנה בין זכר לנקבה?
- ו הצעה שלישית היא לנקוט את שתי דרכי הפנייה — זכר ונקבה — גם יחד, לדוגמה: "שמור/שמרי". צורה זו מסרבלת את הכתיבה, נוגדת את רוח הלשון העברית, והיא פסולה משום שהיא גורמת לכתיבה מעורפלת ומבלבלת. האומנם אפשר לכתוב: "תלמידים/ות חייבים/ות להגיש את עבודותיהם/ן עד מחר, ואם לא, יופחת להם/ן ציון"?

ז ואולי נציע למשרד החינוך ולתנועה הפמיניסטית גם יחד שלא להתחיל את המלחמה בפנייה לתלמידים בספרי הלימוד. התנ"ך כתוב בלשון זכר. מדוע לא תתקנו אותו קודם? ואחריו אולי גם את ספר החוקים של מדינת ישראל, הכתוב בלשון זכר? הרי מה שטוב לספר החוקים של מדינת ישראל טוב גם לספרי הלימוד. כאשר יש צורך לכתוב כתיבה בהירה וממצה, אין מנוס מלכתוב בצורה העתיקה והמובנת: צורת הזכר, שהיא הצורה הלא-מסומנת.

(1) הצורה הלא-מסומנת — צורת היסוד, הצורה הניטרלית של המילה. למשל, צורת הזכר היא הבלתי מסומנת (שָׁמַר, כְּתַב), ואילו צורת הנקבה היא המסומנת (שָׁמְרָה, כְּתַבָּה).

(2) התנועה הפמיניסטית — תנועה הדוגלת במתן שוויון זכויות לנשים.

מעובד על פי איזנברג, י'. מורים/רות יקרים/רות. מכללת הרצוג דעת — לימודי יהדות ורוח. אוהור מ' daat.ac.il.

מאמר 2

למה חשוב לכתוב לכולם?

דפנה איזנברג

א בשפה העברית יש לפעלים ולכינויי גוף מין דקדוקי. כך גם לשמות עצם, גם אם הם מציינים חפצים או מושגים נטולי מין או מגדר⁽¹⁾ מעצם טבעם, ואין בעברית הטיית גוף ניטרלית כמו it או you באנגלית.

ב לפי הכללים שקובעת האקדמיה ללשון העברית, הגוף הרשמי בישראל המוסמך להחליט החלטות בנוגע לשפה העברית, "צורת הזכר בעברית משמשת לא רק לזכר. היא גם הצורה שאנחנו נוקטים כשאין לנו צורך להבחין במין — כלומר היא גם הצורה הסתמית, הניטרלית, הפונה גם לזכר וגם לנקבה. על כן צורת הזכר יפה גם לנקבות, מה שאין כן צורת הנקבה: זו מציינת רק נקבה ומוציאה את הזכר".

ג אבל "זכר סתמי" אינו סתמי כלל. הוא גורם להדרה של נשים, נערות וילדות מן השפה, וכך תורם גם להדרתן מן החברה. כל פנייה "סתמית" בלשון זכר מאלצת נשים לתהות — האם הפנייה הזאת מיועדת גם לנו? האם היא תאמה בין צורת הפנייה ובין המגדר שלנו צורמת, מקוממת ומעוררת הרגשה של זלזול והדרה, ולבסוף גם פוגעת במסר ובחוויה הרגשית שהמוענים מבקשים ליצור.

ד יתרה מכך, הכלל הזה מוביל למצבים מגוחכים. למשל, כשנשים רוצות לתאר פעולות או מצבים פיזיולוגיים הקשורים לגוף שלהן, הן אומרות משפטים כמו "איך מיניקים?" (במקום "איך מיניקות?") או "כשאתה יולד..." (במקום "כשאת יולדת").

ה לצערנו, למצב הזה יש השלכות נוספות. מחקרים מהארץ ומהעולם מעידים כי אופן הפנייה משפיע על החיים של נמענות ונמענים: הוא יוצר הבדלים מגדריים בהתנהגות, בתפיסת העצמי ובמעשים. במחקר השוואתי שבחן אם יש קשר בין השפה ובין מידת האישוויון המגדרי בחברה, נמצא כי במדינות שבהן השפה היא בעלת מין דקדוקי (כמו עברית), יש פחות שוויון בין נשים לגברים, בייחוד בתחום הכלכלה.

ו מחקר שנערך בישראל בחן את השפעת נוסח הפנייה על הביצועים במבחנים במתמטיקה ובהבנת הנקרא. החוקרות מצאו כי במבחנים שנוסחו בלשון נקבה היו הישגיהן של הנשים גבוהים יותר בהשוואה להישגיהן במבחנים שנוסחו בלשון זכר.

ז מחקרים אלה מעידים כי נוסח הפנייה חשוב לא רק מבחינה סמלית, אלא יש לו גם השפעה על הישגים, עמדות, תפיסות ומעשים. מכיוון שכך, ההדרה הלשונית מהווה מחסום של ממש בדרך לשוויון מגדרי.

ח ברחבי העולם כבר מכירים בהשלכות של האפליה בשפה על החברה ונוקטים צעדים של ממש כדי לצמצמה. ארגונים בין-לאומיים, כמו האו"ם והפרלמנט האירופי, פועלים כדי לקדם שימוש בשפה שוויונית. בשוודיה הוכנס לשפה באופן רשמי כינוי גוף ניטרלי מלבד כינויי הגוף הוא והיא, ובמדינות דוברות ספרדית יש שימוש גובר בסיומת ניטרלית במקום בסיומות לזכר ולנקבה.

ט בישראל, כאמור, העמדה הרשמית של האקדמיה ללשון העברית היא שלפי "דרכה של העברית", צורת הזכר טובה לנשים, אך לא להפך, ולכן אפשר להסתפק בצורת הזכר גם בפנייה לקהל מעורב. עם זאת, חוק שוויון ההזדמנויות בעבודה, למשל, מכיר בהשפעה של השפה על המציאות, ולכן מחייב ניסוח שוויוני של מודעות דרושים/דרושות.

י אני עצמי מאמינה שכללים המדירים אנשים⁽²⁾ הם כללים לא טובים, ולכן דינם להשתנות. השפה משקפת את פני החברה ומכוננת אותם, ולכן זה אך טבעי שככל שיש יותר שוויון לנשים בפועל הוא יתבטא גם בשפה. יתרה מכך, בשביל מי שרוצות ורוצים לכונן חברה שוויונית ומכלילה, כל האמצעים הלשוניים כשרים, גם אם הם מצעידים את העברית בדרך אחרת מזו שהאקדמיה ללשון רואה בה את "דרכה של העברית". לכן באופן טבעי נוצרות בעברית, ובייחוד בלשון הכתובה, שלל דרכי הבעה לגישור על הפער שהשאירה האקדמיה ללשון בין החלטותיה ובין המציאות.

(1) מְגֵדֵר — המין, זכר או נקבה, בעיקר מנקודת מבט חברתית ותרבותית.

(2) אנשים — צורת כתיבה בלתי תקינה, שנועדה לשקף התייחסות מכלילה רב-מגדרית.

מעובד על פי איזנרייך, ד' (מאי 2020). לכתוב לכולם — המדריך לכתיבה שוויונית וניטרלית-מגדרית. דברו אלינו. אוחזר מ־dabruelenu.org.

מאמר 3

השוויון המגדרי, הלשון העברית והאקדמיה

רונית גדיש

א אל האקדמיה ללשון העברית מגיעות פניות בעניין השוויון המגדרי⁽¹⁾ זה כמה עשורים. הדרישה היא שהאקדמיה תפעל לשוויון מגדרי של העברית מתוך ההנחה שכאשר יהיה שוויון מגדרי בשפה, תחול התקדמות במקומן של הנשים בחברה, הנחה שספק אם מישוהו יכול להוכיח אותה.

ב מה לעשות ובשפה שלנו (כמו בשפות רבות אחרות) המין הדקדוקי קיים בכול: לכל שם עצם יש מין דקדוקי (אדמה, אוויר), ובכל מערכות הנטייה יש צורות בעלות מין דקדוקי — פעלים, שמות תואר, כינויי שייכות ועוד.

ג אילו יכולנו לתכנן את השפה כמו שמתכננים בניין, בוודאי היינו מוותרים על המין הדקדוקי של שם המספר ושל שמות עצם שאין להם מין ביולוגי. אבל העברית, כמו כל הלשונות הטבעיות בעולם, מתפתחת מתוך שלבים מוקדמים שלה, לפי חוקיות פנימית שירשו הדוברים מהוריהם.

ד כאמור, יש מין דקדוקי בעברית, ומצד שני יש צורך חיוני בלשון סתמית הפונה לכולם. בעברית (כמו בשפות אחרות) הלשון הסתמית היא לשון זכר, החל בציווי "כבד את אביך ואת אִמְךָ" במקרא וכלה בתמרורים "עצור" ו"האט" בימינו, המנוסחים בלשון זכר ופונים גם לנקבה. כך גם בלשון רבים: ילדות וילדים לומדים בגן ילדים (ולא בגן ילדים וילדות) וחולים וחולות מתאשפזים בבתי חולים (ולא בבתי חולים וחולות). מי שמבקש להכפיל את הצורות יתעייף עד מהרה, ומי שמבקשת לפנות פעם בלשון נקבה ופעם בלשון זכר לא תחזיק מעמד לאורך זמן, ומכל מקום אי אפשר לכפות פתרון כזה על הציבור.

ה אם יש כיוון של פתרון, הרי הוא שימוש בצורת הרבים לשני המינים. צורות כמו "כתבו", "יכתבו", יפות גם לזכרים וגם לנקבות. אומנם במקרא יש צורות רבים לנקבה, למשל "תכתובנה" ו"כתובנה", אולם בלשון חז"ל נעלמו הצורות האלה, ושימשו רק הצורות הזכריות "יכתבו", "תכתבו" ו"כתבו". אם כן ניסוח כמו "הדלתות ייסגרו" (במקום "הדלתות תיסגרנה") תקני לחלוטין בימינו.

ו אבל מטעמי פמיניזם לשוני יותר ויותר החלו להדגיש את עניין המגדר בשימושי הלשון השונים. אף התפתחו דרכים חדשות לסימון המגדר הכפול, כגון "כותבותים", "הסן", "א.נשים", ובמקביל החל שימוש בצורות נקבה המכוונות גם לזכרים, ועוד המצאות מהמצאות שונות. המגמה שלפיה מדגישים את צורות הנקבה מובילה בהכרח להדגשת ההדרה במקום לצמצמה.

ז ואולם מלבד התביעה הפמיניסטית להנכיח את הנשים בעברית, באים אל האקדמיה בתביעה חדשה: תנו לנו פתרון לשוני למי שאינם יכולים או אינם מעוניינים להגדיר את המגדר שלהם! ומה נשיב להם? הרי בעברית אין דרך להתחמק מציון המין (חוץ מכמה ניסוחים כמו "אפשר ל", שיכולים לפתור אולי אחוז אחד מכל ההקשרים).

ח האם אפשר לנטרל את המין הדקדוקי בעברית? או לחלופין: האם אפשר להפוך את מין הנקבה למין הסתמי בעברית? אני מסופקת. מכל מקום מה שיקרה בתחום הזה בלשונו לא יבוא מתוך החלטה ממסדית ולא יכול לבוא מתוך החלטה כזו. השינויים — אם יהיו — יצמחו מתוך דוברי/ות השפה.

(1) שוויון מגדרי — שוויון בין גברים ובין נשים.

מעובד על פי גדיש, ר' (אוקטובר 2017). השוויון המגדרי, הלשון העברית והאקדמיה. האקדמיה ללשון העברית. אוצר מ' - hebrew-academy.org.il

כל הבגריות בלשון עם פתרונות מלאים: www.guyai.co.il/bagrut/lashon